

Ташкулова Г.К., Эргезер Чагры, Арзиева Ж.Ж.

**МААЛЫМАТТЫК-КОММУНИКАЦИЯЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАР –
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ КООМДУК МЕДИАНЫН ЖАНА
ЭЛЕКТРОНДУК КОММЕРЦИЯНЫН ӨНУГУУСҮНҮН НЕГИЗИ**

Ташкулова Г.К., Эргезер Чагры, Арзиева Ж.Ж.

**ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ – ОСНОВА РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СРЕДСТВ
МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ
В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

G.K. Tashkulova, Ergezer Çağrı, Zh.Zh. Arzieva

**INFORMATION-COMMUNICATION TECHNOLOGIES
AS THE BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL MEDIA
AND E-COMMERCE IN THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 339.138 (575.2)

Бүгүнкү күндө технологиялык революциянын дагы бир этапы жүрүп, маалыматтык коомдун түзүлүшү аныкталып жатат. Заманбап маалыматтык-коммуникациялык технологиялар ар кандай тармактарда чоң өзгөртүүлөрдү киргизип жатышат, алар товар, продукт, кызмат көрсөтүүлөрдө гана эмес, көңүл ачууда, балдарды тарбиялоо жана башка жарандык укуктарды жанданыруу максатында да колдонул келүүдө. Маалыматтык-коммуникациялык технологиялар (МКТ) коомго, экономика тармагына жана демократия институттарына чоң таасирин тийгизет. Маалыматтык революция биринчи орунга жаңы тармакты – маалыматтык индустрияны алып чыгат, ал техникалык жабдыктарды, ыкмаларды, технологияны өндүрүштө колдонуу жана жаңы билимдерди алуу менен белгиленет. Маалыматтык индустриянын негизги бөлүктөрүнө маалыматтык технологиянын бут түрлөрү кирет, анын ичинде телекоммуникация да бар. Илимий макалада Кыргыз Республикасында коомдук медиа жана электрондук коммерциянын маалыматтык – коммуникациялык технологиялардын негизиндеги өнүгүүсүнүн негиздери аныкталып, бир катар сунуштар белгиленди.

Негизги сөздөр: маалыматтык-коммуникациялык технологиялар, маалыматтык-коммуникациялык технология, социалдык медиа, Интернет, Кыргызстан, коомдук медиа, электрондук коммерция.

В настоящее время происходит еще один этап технологической революции – этап определения структуры информационного общества. Современные ИКТ вносят значительные изменения в различные отрасли экономики, они применяются не только в продвижении товаров, продуктов, услуг, но и в развлечении, воспитании детей и в активизации других прав граждан. ИКТ оказывает огромное воздействие обществу, экономике и институтам демократии. Информационная революция выдвигает на первый план новую отрасль – информационную индустрию, которая отмечается примене-

нием технических оборудования, методов, технологий на производстве и получением новых знаний. В основные разделы информационной индустрии входят все виды информационных технологий, включая телекоммуникационную. В научной статье определены основы развития общественной медиа и электронной коммерции в Кыргызской Республике на основе ИКТ и даны некоторые рекомендации.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, информационно-коммуникационные технологии, социальные медиа, Интернет, Кыргызстан, общественные медиа, электронная коммерция.

Today, technology developments have led to the emergence of the concept of information society, a different stage of the technology revolution. New computer and communication technologies have also brought about changes and developments in different fields. These areas are influenced by many different categories, not only in areas such as product, marketing, sales or sale of services, but also in acquiring information, obtaining information, giving education to young people, legal arrangements. Information and communication technologies also have a large impact on society, economic and democratic. The technology revolution is the first in terms of technological developments. Accordingly, the development of new techniques and processes, development of technology and scientific processes. New information technologies continue to grow with computer and communication technologies. In this study, the foundations of ICT technologies in Kyrgyz Republic were investigated and the development of social media and e-commerce was explained and some suggestions were made accordingly.

Key words: information and communication technologies, information and communication technologies, social media, Internet, Kyrgyzstan, public media, commerce.

Маалыматтык технология – бул биринчи кезекте маалыматтарды топтоо, алуу, өткөрүп берүү жана аларды сактоонун жаңы сапаттуу түрү.

Маалыматтык коомдо компьютерлештирүү жараяны адамдарды күнүмдүк бирдей иштерден бошотуп, автоматташтыруунун эң жогорку түрүн берүү менен аларга ишенимдүү маалымат булактарына кирүү мүмкүнчүлүгүн берет. Коомдун өнүгүшүнө материалдык продукт эмес, маалыматтык өндүрүш негизги күч болуп калат. Материалдык продукт көбүнчө маалыматтык, инновациялык, дизайндык болуп, маркетингдик жактан баасы өзгөрөт. Маалыматтык коомдо өндүрүш гана эмес, жашоо турмуштун бары, баалуулуктар, маданияттык көңүл ачуулар толугу менен өзгөрөт. Индустриалдык коом жалаң гана өндүрүү менен ошол товарды иштетүүгө багытталган, ал эми маалыматтык коомдо интеллект өндүрүлүп, колдонулуп келет, ал жерде билимдин, акыл эсинин эмгеги күчөйт.

Мамлекеттик башкаруу органдарынан жана адамдардан чыгармачылык өнөрлөр талап кылынып, билимге болгон суроо-талап аябай көбөйөт.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик саясатында бирдиктүү маалыматтык мейкиндиктин түзүлүүсү, анын ичинде маалыматтар базалары, аларды жеткирүү жана колдонуу технологиялары, маалыматтык-телекоммуникациялык тутум жана тармактардын бирдиктүү принциптерде жана эрежелерде иштеп турганы, ар бир жаран менен ишканалардын ортосундагы маалыматтык муктаждыкты чечүүгө жардам берет.

Маалыматтык техниканын субъектери менен калк ортосундагы МКТ төмөн деңгээлде болгонуна байланыштуу алардын ортосунда МКТны кодонуу маданияты калыптанып бүтө элек. Бул жагдайдын жаралышына адистердин жетишпестиги маселеси да себеп болууда.

Электрондук коммерциянын өнүгүүсүнө себептер:

1. Рыноктун төлөө маселесинин жаңы түргө өтүүсү жана калктын турмуш жыргалчылыгынын өсүүсү. Бул маселе рынок катышуучулары тарабынан суроо талап жана сунушка, ал эми товарды сатып алуучуларга – алынган товарга акчасын төлөөгө, сатып жаткандарга электрондук сатуунун системасын иштетүү үчүн акча каражат төлөө жана аны жакшыртууга тиешелүү. Ар бир кыргызстандык үчүн Интернетке кирүүсү айына 20 АКШ доллар түзсө, алардын катарына көптөгөн алуучулар кошулуусу ыктымал.

2. Интернет тармактын колдонуучуларынын көбөйгөндүгү, калк жана ишканалардын арасында интернет мүмкүнчүлүктөрдү популяризациялоо.

3. Республикада улуттук электрондук төлөм системасын чыгаруу.

4. Жеткирүү кызматтарын уюштуруу. Буга транспорт жана курьерлер кирет, алар аркылуу да төлөмдөрдү алууну уюштуруу.

5. Глобал интернет тармагынан товарларды алуу маселесинин босогосун ашуу. Бул максатта ишкананын маркетинг кызматтары чоң аракеттерди көрүүсү керек, электрондук коммерция жана жарнама компания аркылуу аткарылат.

6. Мыйзам базасын чыгаруу. Электрондук коммерция жакшы өнүгүүсү үчүн өкмөт тарабынан колдоо көрсөтүү зарыл, бул тармакта иш аракеттер жүрүдөө. Электрондук коммерциядагы коопсуздук маселеси, себеби интернет тармагында хакерлер ар кандай урдоо жана алдоо жолдору менен иштеп жатышат.

7. Адистерди даярдоо. Бизде көптөгөн программисттер, интернет дизайнерлер бар болгону менен алардын техникалык деңгээли бийик эмес.

Мамлекеттин эгемендүүлүгүнүн жылдары ичинде мамлекеттин экономикасынын өсүшүнө арналган ар кандай көптөгөн стратегиялык документтер кабыл алынып, анализ жүргүзүлүп, ар кандай сунуштар берилген. 2040-жылга чейин Өкмөт өзүнүн курсун сактап, стратегиялык көрүнүштөрдү карап чыгып, мамлекеттик органдардын иш-чараларын өзгөртүү менен ошол сунуштарды ишке ашыруусу керек.

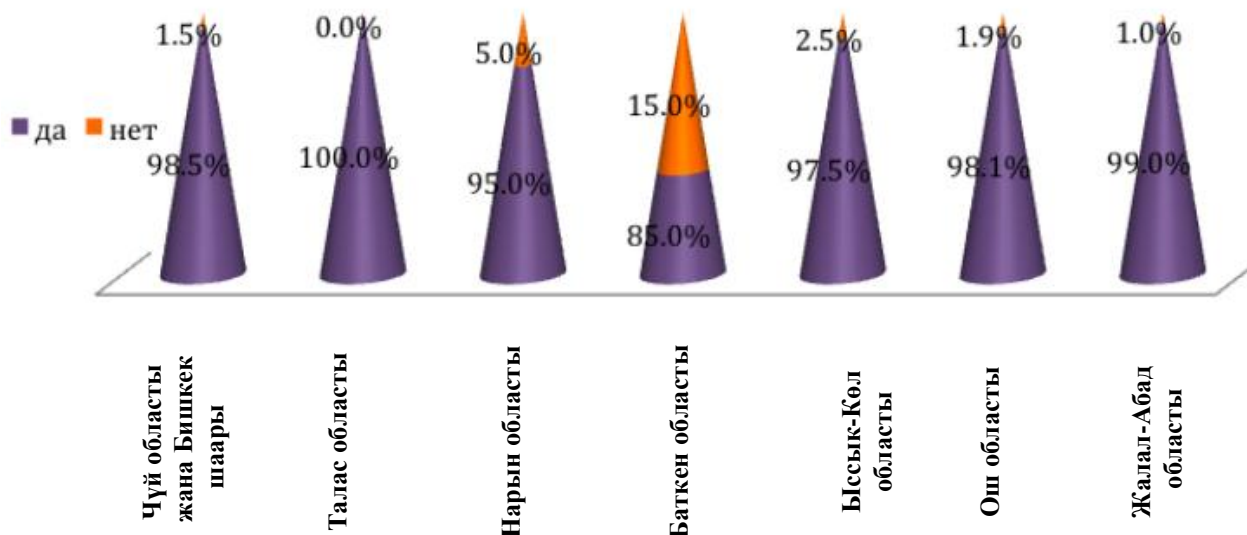
«Жаны доорго – кырк кадам» программасы Кыргыз Республикасынын 2040-жылга чейинки өнүгүү стратегиясы. Программа беш жылдын ичинде калктын жашоо турмушунун сапатын жакшыртууга байланышкан 40 кадам жасоонун зарылчылыгын белгилейт. Демократиялык, саясий, коомдук-экономикалык системаларды, санирпик трансформацияны, айлана чөйрөнү коргоону, сырткы саясатта: суверенитетти сактоону, улуттук кызыкчылыкты алдыга жылдырууну, досчулук мамилесин сырткы байланыштар аркылуу бекемдөөнү, аймактык глобалдык коопсуздукту бекемдөөнү ишке ашыруу зарыл.

Кыргыз Республикасында ИКТнын ролу убакыт өткөн сайын өсүп келет, коомдун, мамлекеттин жана жаштардын өнүгүшүнө таасирин тийгизет. «Кыргызстанда МКТ аркылуу аймактардын муктаждыгын талдоо» аттуу изилдөө мамлекеттик МКТны алга сүрөөнү практикалык актуалдуу маселе катары аныктап берет. МКТ аркылуу Кыргызстандыктар өзүнө керектүү продукт же кызматты алып жана аларды өзүнүн практикалык муктаждыктарына колдоно алат.

«Кыргызстанда МКТ аркылуу аймактардын муктаждыгын талдоо» изилдөөсү боюнча (2012

жыл) «Сиз мобилдик телефон колдоносузбу?» деген суроо берилген [13].

РЕГИОНДОРДОГУ УЮЛДУК ТЕЛЕФОНДОР



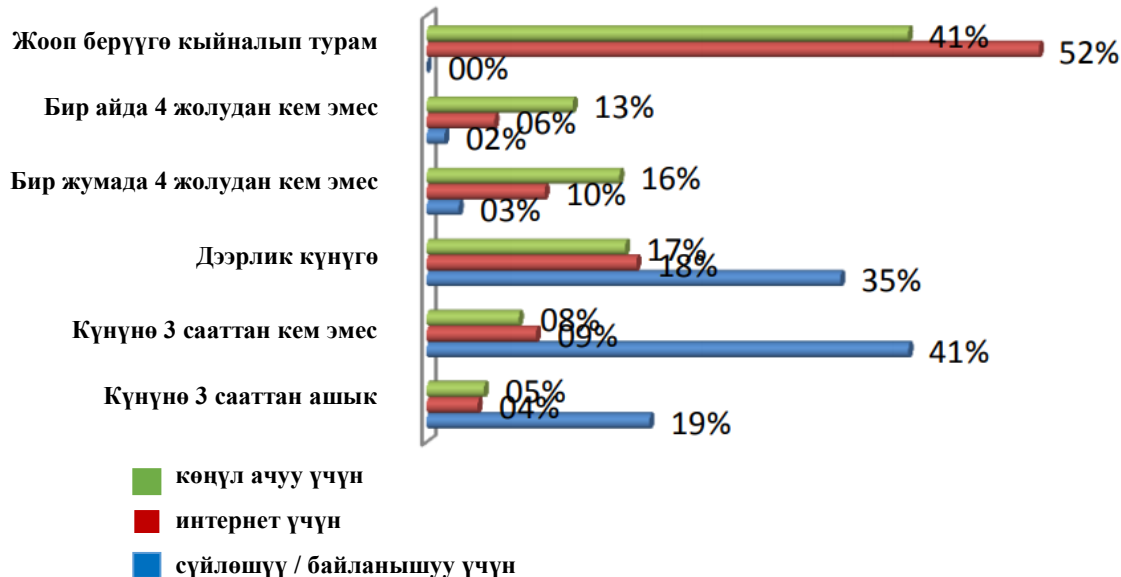
1-сүрөт. Кыргыз Республикасынын калкынын областарында мобилдик телефондун колдонулуусу.

Бул жерде маалыматтын азыраак так эмес тиги белгиленет, анткени сурамжылоо областын административдик борборлорунда өткөрүлгөн, анда кичинекей балдар, карыган адамдар жана кедей жашагандардан сурамжылоо болгон эмес. Ошол эле кезде белгилүү факт – ар бир жарандын эки мобилдик телефону, же болбосо эки СИМ картасы менен бир телефону ар кан-

дай мобилдик операторлордо катталганы бар. Жалпысынан алганда, ар бир Кыргызстандын активдүү жашоочусунда өзүнүн мобилдик телефону бар экендиги аныкталган.

Сурамжылоонун дагы бир максаты мобилдик телефонду эмнеге иштетилээри жана канчалык көп иштетилээрин аныктоо болгон.

УЮЛДУК ТЕЛЕФОН

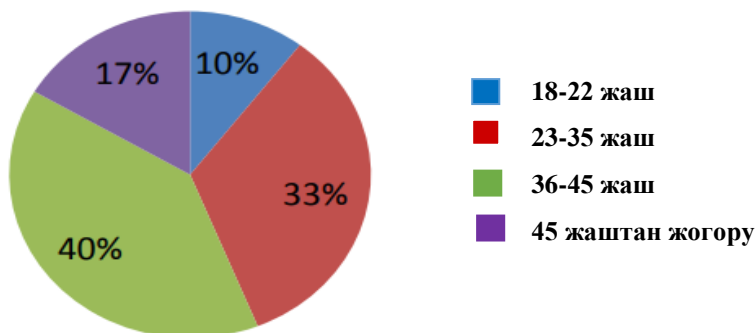


2-сүрөт. Калк арасында мобилдик телефон кандай максат менен иштетилип келет?

Андан соң интернетти мобилдик аппарат аркылуу иштеткендердин курагы жөнүндө да

суроо изилдеген. Изилдөөнүн натыйжалары төмөнкү маалыматтарды берген [13]:

УЮЛДУК ИНТЕРНЕТТИ ПАЙДАЛАНУУЧУЛАРДЫН ЖАШ КУРАГЫ



3-сүрөт. Калк арасында мобилдик телефонду колдонуп келгендердин курагы (жашы).

Жыйынтык. Мобилдик интернет колдонгон абоненттердин $\frac{3}{4}$ бөлүгү же 74%ы 23-45 жашты түзөт, алар эң активдүү ишкер курагындагы адамдар, 10% абоненттер окуучулар болуп саналат.

Интернетти колдонбой келгендин себептери [13]:

Респонденттер тарабынан интернетти колдонбоонун себептери



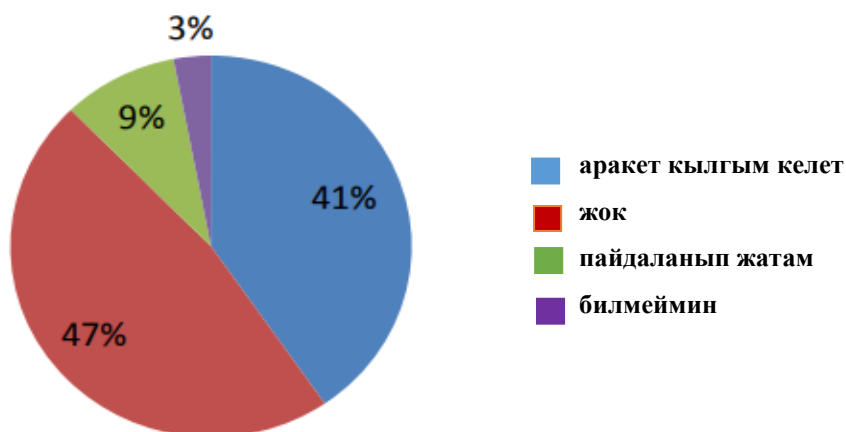
4-сүрөт. Калк арасында интернетти колдонбогондуктун себептери.

Бир нече кызыктуу тыянак чыгарууга болот. Алардын арасында эки популярдуу жооп бар, алардын саны 85% түзөт, булар келечекте интернеттин жаңы колдонуучулары бар экендигин билдирет. Ар кандай ишканаларга, окуу жайларына, мамлекеттик эмес уюмдарга, бизнес жана калкка интернеттин күчтүү жактарын көрсөтүү иш чаралары көрүлүүсү керек. Маркетинг кызматтары жакшы иштесе, Кыргызтелекомдун жана башка коммерциялык Интернет-провайдерлердин аймактардагы абонет базасын көбөйтүү иш аракеттери жакшырат. Мындай көбөйтүү интернет-кызматынын баасынын төмөндө-

шүнө алып келет, муну келечекте 11,49% абоненттер күтүүдө. Сурамжылоонун катышуучуларынын 3,38%ы интернет тармагында кыргызча контенттин аздыгын белгилеп келишет.

Дүйнөдө интернет-дүкөндөр аябай белгилүү жана алуучуларга ар кандай артыкчылыктарды берип, алардын убактысын, иш аракеттерин жана акчаларын үнөмдөп келет.

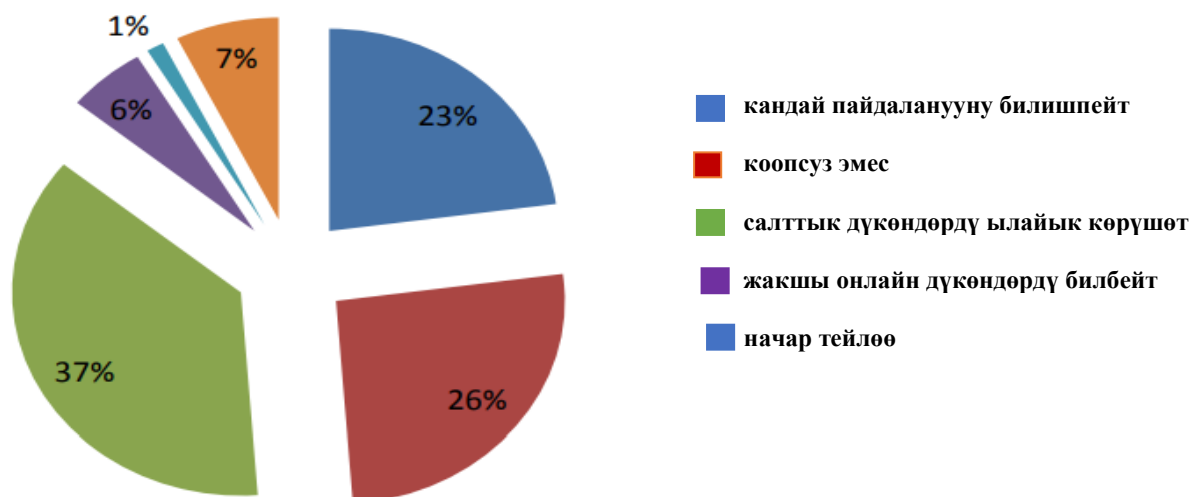
AliExpress, Amazon, eBay, iTunes популярдуулугу кийинки суроону жаратат: «Сиз интернет-дүкөндөрдүн кызматынан колдонуп көрдүңүзбү жана келечекте колдонууга даярсызбы?» Төмөнкү жоопторду алдык.



5-сүрөт. Калк арасында интернет-дүкөндөрдү колдонуу.

Суралып жаткан адамдардын жарымынын кызыкчылыгы бар экендигин байкаса болот, жакында алар да Интернет-алуучулардын же Интернет-сатуучулардын катарын толуктоосу мүмкүн. Жарымы болсо жок колдонбойбуз дешет. Эмнеге?

РЕСПОНДЕНТТЕР ТАРАБЫНАН ИНТЕРНЕТ ДҮКӨНДӨРДҮН КЫЗМАТТАРЫН КОЛДОНБООНУН СЕБЕПТЕРИ



6-сүрөт. Калк арасында интернет-дүкөндөрдү иштетип көрбөгөндүн себептери.

Суралып жаткан адамдарды жакынкы арада колдонууга тартуу маселеси турат, анткени 23% деген ал рынокту алга жылдыруусуна көмөк көрсөтөт. Бул көрсөткүч Кыргызстанда электрондук коммерцияны жайылтуу максатын ишке ашыруусу ыктымал [13].

Акыркы жылдын ичинде субъекттерди заманбап байланыш жабдыктары менен камсыздоо жана конъюктураны өнүктүрүүгө көңүл буруу маселеси курч турат. Маалыматтык колдоо жаңы шарттарда алдыга кетип жаткан телекоммуникация инфраструктурасынын өнүгүүсүн жана анын тоолук масштабдуу дүйнөлүк маалымат тармагына кирүүсүн шарттайт. Акыркы

жылдарда телекоммуникация инфраструктурасында сапаттуу бурулуштар болуп, эски аналогдук жабдыктардан жаңы санариптик технологияларга өтүлдү, жаңы заманбап коммуникация линиялары тартылып, Кыргызстан дүйнөлүк телекоммуникациялар тармагын кирүүсү камсыздалды.

ИКТнын азыркы абалы коомдук медиа менен электрондук коммерцияга түздөн-түз таасирин тийгизет. Ошондуктан интернет тармакта эң негизгиси электрондук коммерцияны өнүктүрүү керек. Булар – банк иштерин, өндүрүштү, продукцияны экспорттоону, туризмди жана бул жараянга тиешелүү куралдарды жана техноло-

гияларды өнүктүрүү. Кыргызстанда жүз миңдеген компьютер жана гаджет колдонуучулары бар. Ар жылы алардын саны көбөйүп жатат. Интернет глобалдык тармактагы колдонуучулардын активдүүлүгү байкалууда. Интернет провайдерлердин саны кескин түрдө көбөйүп, алар он миңдеген, жүз миңдеген колдонуучуларды тейлеп кызмат көрсөтөт. Мурда интернетке кирүү үчүн кымбат баалар төлөнсө, бүгүнкү күндө баалары дүйнөлүк деңгээлге жетип калганы турат. Бүгүнкү күндө Кыргызстанда бир нече провайдерлер иштешет, бирок алардын көбү аймактар менен республиканын борборлорун гана камтыйт. Республикада негизги провайдерлер болуп Кыргызтелеком, Элкат жана Акнет компаниялары эсептелинет.

Кыргызстанда ички трафиктик баанын төмөндөөсүндө ар кандай интернет-ресурстарга болгон баанын көтөрүлгөндүгү байкалган. Азыркы учурда активдүү 1500 веб-ресурстары

бар. WEB 2.0. технологиясы, коомдук тармактардын, видео порталдардын, файл алмаштыруучу ресурстардын популярдуулугу артып жатат. Ошентип биздин республикада өткөрүлгөн изилдөө интернеттин өсүүсүн көрсөтүп турат, бирок ата мекендик рынокто анын үлүшү билинбейт.

Ошентип, акыркы 5-10 жылдын ичинде республикада МКТнын тез өнүккөн динамикасын белгилеп кетели.

Адабияттар:

1. Анализ потребностей регионов Кыргызстана в ИКТ и перспективы развития. Инвестиционно-консалтинговая компания “iCAPInvestment”. - Бишкек, 2007.
2. Закон КР «Об электронной коммерции». - Бишкек, 2000.
3. Жапаров Г.Д. Цифровая трансформация в условиях рынка. / Республиканский научно-теоретический журнал «Известия вузов Кыргызстана», №4. - Бишкек, 2004.

Рецензент: к.э.н. Пулатова Г.Т.